

ІНТЕРАКТИВНІ МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ (СПРИЙМАННЯ МУЗИКИ)

Володимир ЧЕРКАСОВ

У статті обґрунтовано процес сприймання музики як інтерактивної музично-педагогічної технології.

Ключові слова: інтерактивні музично-педагогічні технології, сприймання музики, художньо-естетичне виховання.

Постановка проблеми. Набуття вітчизняною системою мистецької освіти загальноєвропейських рис зумовлює пошук інтерактивних музично-педагогічних технологій, які запроваджуються вчителями музичного мистецтва в загальноосвітніх навчальних закладах. Саме обґрунтування і використання таких технологій уможливило підвищення ефективності навчально-виховного процесу, сприяє якості художньо-естетичного виховання молоді.

Аналіз досліджень і публікацій. На межі двох тисячоліть вітчизняні науковці й педагоги Б. Брилін, А. Козир, Л. Куненко, О. Лобова, Л. Масол, О. Михайличенко, О. Олексюк, Г. Падалка, Т. Пляченко, Т. Рейзенкінд, О. Ростовський активно працюють у напрямку теоретичного обґрунтування та експериментальної перевірки сучасних інтерактивних музично-педагогічних технологій. Тематика нашого дослідження значною мірою доповнює наукові пошуки названих авторів, визначає основні вектори сприймання музики учнями загальноосвітніх навчальних закладів.

Мета цієї статі полягає у виявленні сутності сприймання музики як основної музично-педагогічної технології.

Виклад основного матеріалу. У науковій літературі другої половини ХХ століття все більшого впровадження знаходить термін «технологія» (від грецького «*techne*» – мистецтво, майстерність, і «*logos*» – вчення, наука). Наразі розповсюджений у технічному середовищі він усе більшого поширення набуває в галузі освіти. Л. Буркова, С. Вітвицька, С. Сисоєва, Ю. Сурмін, Т. Туркот дали влучне визначення поняттям «освітні технології», «педагогічні технології», «технології навчання», «технології виховання», «технології управління навчальним процесом».

У музично-педагогічній освіті ми знаходимо різні підходи до тлумачення феномена «технології». Так, Г. Падалка термін «технологія» пов'язує з модульною організацією навчання з мистецьких дисциплін і вважає, що «Модульна технологія навчання – один з можливих варіантів доцільної організації підготовки студентів у системі мистецької освіти» [5, с. 238]. Узагальнюючи сучасний досвід у галузі художньо-естетичного виховання, О.Олексюк дає влучне визначення «педагогічної технології» в музично-педагогічній освіті, наголошуючи, що «Педагогічні технології дають змогу створювати гнучку та рухливу структуру навчально-виховного процесу, що коригується завдяки зворотним зв'язкам. Поетапне відтворення педагогічної технології забезпечує досягнення мети виховання та навчання для всіх учнів» [4, с. 152].

Укладачі нової програми для загальноосвітніх навчальних закладів з музичного мистецтва І. Белова, Г. Букреєва, М. Демчишин, Л. Масол, О. Мільченко, О. Павленко, Б. Фільц для засвоєння орієнтованого й варіативного матеріалу пропонують використовувати музично-педагогічні технології, а саме: слухання, інтерпретацію інтонаційно-образного змісту музичних творів, розучування та виконання пісень,

засвоєння понять, імпровізацію, пластичне інтонування. Автори програми послуговувалися тим, що залежно від поставленої мети розкриття змісту художньо-навчального матеріалу відбувалося логічно завершеними блоками. Так, при засвоєнні теми «Музика і мистецтво слова» (5-й клас) пропонувалося учням створити різні варіанти вокальної імпровізації на запропонований віршований текст. За такого підходу імпровізація як музично-педагогічна технологія виступає підсистемою, до якої входять учасники педагогічного процесу, засоби й методи навчання, спрямовані на розв'язання поставлених завдань та формування музичної культури молоді.

Такі підходи до художньо-естетичного виховання молоді не є новими для вітчизняної музично-педагогічної освіти. На початку XX століття відомі фахівці масового музичного виховання Б. Асаф'єв, В. Верховинець, М. Леонтович, Б. Яворський довели вплив вокально-хорового виховання та слухання музики на розвиток музично-творчих здібностей дітей. Пізніше Е. Абдуллін, Ю. Алієв, В. Белобородова, Л. Безбородова, Н. Гродзенська, Д. Кабалевський, О. Ніколаєва, Т. Овчинникова, М. Осеннева, О. Раввінов, М. Румер, Л. Хлебникова, В. Шацька та інші педагоги-новатори, які зробили вагомий внесок у розробку концепції масового музично-естетичного виховання школярів, продовжували розвивати кращі традиції вокально-хорової школи й досліджували вплив сприймання музики на свідомість і вчинки слухачів. Крім того, вони активно розробляли та експериментально досліджували вплив гри на музичних інструментах та імпровізації на розвиток індивідуальних музичних здібностей учнів, довели необхідність вивчення основ музичної грамоти для подальшого саморозвитку школярів.

Узагальнюючи різні підходи до обґрунтування змістовної й організаційної сутності зазначеного феномена ми вважаємо, що визначальними рисами музично-педагогічних технологій навчання є їхня спрямованість на формування музичної культури молоді; стимулювання інтересів, потреб і смаків; опанування знань, вмінь і навичок у різних видах музичної діяльності; збагачення художньо-естетичного досвіду; розвиток музично-творчих якостей особистості в процесі вокально-хорової роботи, вивчення основ музичної грамоти, сприймання музики, імпровізації, гри на музичних інструментах та рухів під музику.

Використання сучасних інтерактивних музично-педагогічних технологій передбачає взаємодію вчителя й учнів у процесі навчання, спільне моделювання різних ситуацій, розв'язання творчих завдань. Крім того, воно ефективно сприяє створенню атмосфери співробітництва та взаємодії між учителем та учнями, формуванню професійної компетентності та педагогічної майстерності вчителя, розвитку креативності, демократичності й толерантності суб'єктів навчально-виховного процесу.

Аналіз науково-методичної літератури сучасних російських та українських дослідників у галузі музично-педагогічної освіти доводить, що існують різні підходи до визначення основних музично-педагогічних технологій, які запроваджуються на уроках музичного мистецтва. Головну роль у царині художньо-естетичного виховання молоді науковці відводять сприйманню творів музичного мистецтва, серед яких: музика вітчизняних і зарубіжних композиторів, а також класична, народна і сучасна музика.

Визначаючи основні вектори методики викладання музики в загальноосвітніх навчальних закладах, ми вважаємо за необхідність з'ясувати сутність і взаємозв'язок дефініцій «сприймання музики» і «слухання музики», які є ключовими при визначенні зазначеної музично-педагогічної технології.

Насамперед доречно наголосити, що на початку ХХ століття проблему сприймання-слухання музики досліджували Н. Брюсова й Б. Яворський. Узагальнюючи спостереження за дітьми різних вікових груп, науковці довели вплив музики на розвиток мисленнєвої діяльності школярів. Б. Асаф'єв обґрунтував основні закономірності музичного сприймання, запропонував методичні рекомендації щодо розвитку навичок сприймання музики та її виховного впливу на особистість школяра. В. Шацька вважала слухання-сприймання музики засобом формування духовності особистості.

У другій половині ХХ століття радянські науковці Е. Абдуллін, О. Апракіна, Ю. Алієв, В. Белобородова, Н. Ветлугіна, Н. Гродзенська, М. Красильникова, О. Критська, Г. Рігіна розробили та експериментально перевірили педагогічні умови сприймання музики дітьми різних вікових груп. В основу концепції музично-естетичного виховання школярів Д. Кабалевський поклав сприймання музики, спрямоване на розвиток музично-творчих здібностей школярів. Л. Дмитриєва й Н. Черноіваненко основою виховання музичної культури молоді вважають сприймання музики, яке відбувається на всіх етапах занять музикою.

Визначаючи основні види музичної діяльності молодших школярів на уроках музики, М. Осенєва та Л. Безбородова поряд з хором співом, грою на музичних інструментах та музично-ритмічними рухами називають сприймання музики. «Розвиток сприймання музики в молодших школярів є одним з головних завдань музичного виховання» [3, с. 219], – доводять дослідники.

На межі двох тисячоліть вітчизняні науковці Л. Масол, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, досліджуючи основні напрями розвитку музично-педагогічної освіти й методики музичного виховання молоді, використовують термін «сприймання музики», як основний засіб формування музичної культури й духовного розвитку школярів.

Російські науковці Е. Абдуллін та О. Ніколаєва, обґрунтовуючи концептуальні засади теорії і практики музичної освіти, серед основних

видів діяльності вчителя на уроці називають слухання музики. «Слухання музики є невичерпним джерелом розширення і збагачення інтонаційно-слухового запасу школярів. Головним завданням слухання є формування музичної культури учнів» [1, с. 88]. Такого погляду дотримується й О. Апраксина. «У музично-методичній літературі терміни «сприймання» і «слухання» музики нерідко фігурують як ідентичні» [2, с. 172], – наголошує науковець. Таку позицію підтримує й Е. Печерська, яка зазначає, що «сприймання і слухання – не одне й те саме, але в методиці музичного виховання вживають обидва поняття» [7, с. 5].

На наше переконання, сприймання музики відбувається в контексті всіх видів роботи на уроках. Виходячи з цього, метою зазначеного дослідження є сприймання музики в процесі безпосереднього спілкування з творами музичного мистецтва, тобто в процесі слухання музики.

Цілком закономірно, що оволодіння технологією сприймання творів музичного мистецтва неможливе без чіткого уявлення механізмів зазначеного процесу як психічного відображення у свідомості дитини цілісного образу музичного твору. Отже, цілком закономірно, що пізнання творів музичного мистецтва відбувається не тільки за допомогою *відчуття*, а й за допомогою *сприймання*. Відчуття і сприймання дають цілісне уявлення про зміст музичного твору й уважаються основними формами *чуттєвого пізнання*.

Процес сприймання творів музичного мистецтва відбувається у взаємозв'язку з іншими психічними процесами, а саме: *мисленням, волею, мовою, почуттям, відчуттям, уявою, увагою*. Суттєву роль у цьому процесі відіграє *емоційний стан* особистості учнів та їхня *активність і дієвість* під час сприймання музичних творів. Крім того, на процес сприймання впливають *попередні знання та попередній досвід* у галузі інтерпретації творів музичного мистецтва, а також *рівень розвитку індивідуальних музичних здібностей*.

При спілкуванні з різними жанрами музики в дітей розвивається *слухове сприймання*, яке залежить від *рівня освіченості* учнів у галузі музичного мистецтва, *досвіду спілкування* в музичному середовищі та зосереджено на *попередньому слуховому досвіді*. На слух діти визначають особливості мелодії, виразні характеристики штрихів, ритмічний малюнок, гнучкість динаміки, яскравість тембру музичних інструментів або голосів, особливості побудови музичного твору. Це є *об'єктивними умовами* сприймання. Вони зумовлені особливостями творчого стилю композитора та індивідуальністю виконавця.

Під впливом музики розвивається *емоційне та художньо-естетичне сприймання*, що впливає на формування інтелектуальної сфери особистості. Якість його залежить від установки вчителя на сприймання музичного твору та емоційного стану, активності й дієвості, уважності й спостережливості кожного учня класу. Такий вид музичного сприймання має *суб'єктивний* характер.

Формування інтелектуальної сфери учнів на уроках музичного мистецтва залежить від багатьох чинників, а саме: змісту музичної освіти; професійної компетентності й деонтологічної підготовки вчителя; рівня знань, умінь і навичок учнів класу; розвитку їхніх музично-творчих здібностей; спрямованості на спілкування з музичним мистецтвом; креативності в процесі участі в різних видах музикування; активності в музично-дозвілльєвій діяльності.

Цілеспрямоване сприймання музичного твору передбачає як цілісне, так і поетапне ознайомлення учнів зі змістом та його інтонаційно-образними характеристиками. Цілком закономірно, що в науково-методичній літературі існують різні погляди на поетапність ознайомлення з творами музичного мистецтва. Науковці-практики пропонують як сталі, так і сучасні технології сприймання музики. Так, О. Апраксина наголошує на тому, що слухання музики доцільно проводити за наступними етапами: вступна бесіда; виконання твору; бесіда про прослуханий твір; повторне слухання. Л. Безбородова умовно виділяє наступні етапи в організації сприймання музичного твору: вступне слово вчителя; бесіда про прослуханий твір; аналіз твору; повторне слухання. Традиційного підходу притримується й І. Гадалова, яка переконана, що до процесу слухання музики входять: вступне слово вчителя; слухання твору; його аналіз; бесіда про твір; повторне слухання.

Відомий фахівець у галузі музичного виховання Н. Гродзенська сприймання музики порівнює з формою сонатного алегро й виділяє п'ять етапів засвоєння музичного твору, а саме: вступ – вступне слово вчителя; експозиція – слухання музичного твору; розробка – аналіз прослуханої музики; реприза – слухання на новому рівні; coda – повторення. Поділяючи погляд Н. Гродзенської, Е. Печерська пропонує наступну структуру прослуховування: вступне слово вчителя; слухання й аналіз; повторний аналіз твору.

Отже, усвідомлення методичних підходів до виявлення етапів ознайомлення з музичним твором уможливив запропонувати наступну послідовність сприймання творів музичного мистецтва, а саме:

- презентація музичного твору;
- слухання музичного твору;
- інтерпретація інтонаційно-образного змісту твору;
- повторне слухання та обговорення на новому, вищому рівні.

Презентація музичного твору. Презентація (від лат. *praesentation* – спосіб подання інформації) вважається інтерактивним інформаційним інструментом, який має свій сюжет, сценарій і структуру, спрямовану на зручне сприймання інформації. Презентація музичного твору передбачає донесення до слухача повноцінної інформації про особливості написання, виконання і сприймання твору музичного мистецтва. У процесі презентації музичного твору відбувається взаємозв'язок тексту, слова, відеодемонстрації, комп'ютерної анімації, музики, графіки,

образотворчого мистецтва. Основна мета презентації – дати учням повноцінну інформацію про музичний твір у зручній і цікавій формі.

Презентація музичного твору на уроках музичного мистецтва здійснюється вчителем за допомогою мультимедійних технологій. У 5–8 класах презентацію можуть готувати самі учні. Вона повинна бути лаконічною й ставити за мету – зацікавити учнів і викликати в них бажання познайомитися з музичним твором і творчістю композитора, який його написав. Основна увага повинна зосереджуватися на авторах музичного й літературного текстів, їхній творчості, з'ясуванні жанру твору, а також особливостей епохи, в яку написано або якій присвячено музичний твір. Крім того, це може бути інформація про історію створення або передумови, що спонукали композитора до написання відповідного музичного твору.

Презентація повинна бути виразною, мати певне емоційне забарвлення, стимулювати учнів до подальшої інтерпретації інтонаційно-образного змісту твору. Під час презентації можуть запроваджуватися сталі методи – розповідь або бесіда. У цьому випадку також доцільно використовувати твори образотворчого мистецтва, фрагменти літературних та поетичних творів, які допомагають глибше пізнати зміст твору.

Практика доводить, що перед прослуховуванням музики необхідно поставити класу декілька запитань. Питання не повинні бути складними й доцільно, щоб вони налаштовували учнів як на цілісне сприймання музики, так і на виділення окремих засобів виразності, які характеризують музичний твір, окремі його частини, певну сюжетну лінію.

Слухання музичного твору є важливим етапом у структурі ознайомлення учнів з творами шкільної навчальної програми. Слухання передбачає сприймання творів музичного мистецтва для розширення й збагачення інтонаційно-слухового запасу школярів, формування музичної культури особистості.

Залежно від мети уроку треба давати дітям слухати музику в «живому» виконанні, а також у виконанні відомих музикантів, виконавців і художніх колективів, послуговуючись сучасними технічними засобами навчання. Щодо першої дефініції, то виконання вчителем інструментального або вокального музичного твору повинно бути високоякісним. Н.Гродзенська наголошувала на тому, що під час сприймання музики емоції виконавця передаються слухачам за допомогою зору. Відповідно до цього, під час звучання музики вчитель повинен бачити очі дітей. Такий методичний прийом дає змогу зосередити увагу на інтонаційно-образній структурі музичного образу, окремих частин, твору в цілому. Крім того, переживання, почуття й емоції, які виникають у виконавця в процесі відтворення музичного тексту передаються школярам, впливають на психічні процеси й викликають позитивний емоційний відгук слухача.

Стосовно другої дефініції, то цілком природно, що учні повинні сприймати і усвідомлювати кращі зразки музичних творів у виконанні професійних виконавців і художніх колективів. Відбувається це за допомогою сучасних технічних засобів навчання. За такої ситуації в дітей формується витончений музичний смак. Вони знайомляться з особливостями виконання та інтерпретації, здійснюють порівняльну характеристику засобів музичної виразності.

У процесі слухання музики необхідно створити *атмосферу концертного залу*. Учні повинні слухати музику в повній тиші, зосереджуючи увагу на засобах музичної виразності й спостерігаючи за розвитком музичної дії. У такому разі художнє сприймання впливає на *пізнавальні, моральні та естетичні почуття*. Емоційні переживання сприяють піднесенню або пригніченню внутрішнього стану особистості, акумуляють з попереднім досвідом і збагачують інтелектуальну сферу.

Інтерпретація інтонаційно-образного змісту твору. У музично-педагогічній освіті термін «інтерпретація» знайшов широке запровадження відповідно до створення, виконання та сприймання творів музичного мистецтва. Інтерпретація музики, зазначає Г. Падалка, є «мистецтво, що ґрунтується на засадах об'єктивного і суб'єктивного відтворення художніх образів, створених композитором» [6, с. 48]. Л. Масол, визначаючи вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки наголошує, що учні «інтерпретують зміст прослуханих та виконаних музичних творів, висловлюють судження про специфіку інтонаційно-образної мови музики порівняно з іншими видами мистецтв, виражають та обґрунтовують емоційно-естетичне ставлення до музичних та літературних образів» [9, с.15].

Інтерпретацію (від лат. interpretatio – роз'яснення, тлумачення) в музичній педагогіці ми розглядаємо як розкриття інтонаційно-образного змісту музичного твору за допомогою емоційно-образних визначень відповідно до мети й завдань, поставлених композитором. Інтерпретація являє собою динамічний процес, який інтегрує художньо-образні уявлення композитора, виконавця і слухача.

За такої ситуації ми повинні охарактеризувати зазначене явище з погляду композитора, виконавця та слухача. Усвідомлюючи, що проблему інтерпретації музики композитором і виконавцем досліджують музикознавці, перед нами постає завдання виявити особливості інтерпретації інтонаційно-образного змісту музичного твору слухачем, а саме, учнями загальноосвітніх навчальних закладів.

Шкільною програмою передбачено слухання інструментальної, хорової і вокальної музики. Сприймати й аналізувати музику, яка має літературну або поетичну основу, вважається доступніше, ніж музику інструментальну. Але це не зовсім так. Для інтерпретації інтонаційно-образного змісту музичного твору необхідно володіти елементарними знаннями в галузі теорії та історії музики. Вимоги до музично-

теоретичної підготовки учнів молодшої та середньої школи викладено в змісті шкільних програм. Так, у 5-му класі при опануванні теми «Музика та інші види мистецтв» передбачено спостереження за інтонаційно-образним розвитком музики та виявлення спільного і відмінного між музикою та літературою у відображенні навколишнього світу. Учні порівнюють твори різних жанрів та образну мову музичних і літературних зразків, наводять приклади вокальної та інструментальної музики, спостерігають взаємопроникнення різних видів мистецтв у розкритті життєвих образів.

У процесі слухання музики відбувається *збагачення музично-слухових вражень і уявлень*. Інтерпретація інтонаційно-образного змісту музичних творів відбувається за допомогою *словника емоційно-образних визначень музики*, розробленого та запропонованого для використання О. Ростовським [9, с. 203–211]. Послуговуючись цим словником, учні молодших класів підбирають епітети, за допомогою яких передають інтонаційно-образний зміст музики. Для зручності й послідовності щодо оцінки музичних явищ автор словника пропонує здійснювати інтерпретацію музики за наступною схемою: виразні характеристики музики; виразні характеристики мелодії; виразні характеристики ритму; виразні характеристики темпу; виразні характеристики динаміки; виразні характеристики тембру; виразні характеристики гармонії; виразні характеристики штрихів; виразні характеристики регістру.

Варто зазначити, що суттєву роль в інтерпретації інтонаційно-образного змісту музики відіграють *міжпредметні зв'язки*, використання творів *образотворчого мистецтва, уривків літературних творів і поезії*. Так, на уроці в 7-му класі учні слухали романс із музичних ілюстрацій до повісті О. Пушкіна «Заметіль». На тлі музики, яку виконував симфонічний оркестр, учні читали вірші О. Пушкіна. Враження від сприймання музичного твору підлітки висловлювали у формі словесних пояснень та міркувань, обґрунтовуючи власне спостереження за розвитком музичної дії.

При інтерпретації музично-образного змісту твору в дітей виникають образні асоціації, які залежать від ряду чинників, а саме: установки вчителя на сприймання музичного твору; досвіду спілкування з творами музичного мистецтва; розвитку емоційно-пізнавальних інтересів; індивідуальності слухача; вікових особливостей дітей; рівня сформованості ціннісних орієнтацій; розвитку творчого мислення й мовленнєвої культури.

Учителю варто стимулювати творчу ініціативу учнів. Навіть у разі неточних відповідей необхідно підтримати дитину й спрямувати її емоційно-образне мислення на подальшу роботу над інтерпретацією музично-образного змісту твору.

Повторне слухання та обговорення на новому, вищому рівні. Технологія проведення повторного слухання залежить від мети уроку й

передбачає слухання музичного твору як у повному обсязі, так й окремих його частин. У процесі повторного слухання можливі коментарі вчителя на тлі музики. Для кращого запом'ятовування музичного матеріалу може бути повторне слухання окремих музичних тем, *проспівування* їх усім класом.

Обговорення музичного твору на новому, вищому рівні передбачає подальшу інтерпретацію інтонаційно-образного змісту з узагальненням та конкретизацією його окремих структурних компонентів. На цьому етапі відбувається занурення в інтонаційно-образний зміст твору, уточнюються окремі характеристики, положення, елементи музичної мови, які сприяють створенню музично-художнього образу.

Під час інтерпретації інтонаційно-образного змісту твору виникають *дискусійні ситуації*, коли висловлюються різні погляди щодо характеристики мелодії, гармонії, ансамблю тощо. Усвідомлення інтонаційно-образного змісту відбувається на новому рівні, який характеризується більш високим показником пізнавальної активності, аналітично-конструктивної й творчо-інтелектуальної діяльності. Учні доводять власне відчуття розвитку музичної дії, обґрунтовують асоціативні уявлення, які виникли під час аналізу та зіставлення окремих музичних явищ з аналогами образотворчого мистецтва.

Отже, узагальнюючи вищезазначене, варто наголосити на тому, що повторне слухання та обговорення музичного твору на новому, вищому рівні сприяє розвитку музичної культури учнів, формуванню їхніх ціннісних орієнтацій, спонукає до подальшого спілкування з творами музичного мистецтва, розширює кругозір і світосприймання молоді.

Таким чином, оволодіння технологією сприймання музики вчителем є необхідною педагогічною умовою організації навчально-виховного процесу в загальноосвітніх навчальних закладах, формування у молоді музичної культури, як складової духовної культури особистості. Перспективи подальших наукових пошуків умотивовані подальшим вивченням сучасних музично-педагогічних технологій, що мають на меті підготовку конкурентоспроможного вчителя музичного мистецтва, спроможного розв'язувати актуальні проблеми художньо-естетичного виховання молоді.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Абдуллин Э.Б. Теория музыкального образования: Учебник для студ. высш. пед. учеб. заведений / Э.Б. Абдуллин, Е.В. Николаева. – М.: Издательский центр «Академия», 2004. – 336 с.
2. Апраксина О.А. Методика музыкального воспитания в школе: Учеб. пособие для студетов пед. ин-тов по спец. № 2119 «Музыка и пение». – М.: Просвещение, 1983. – 224 с., нот. ил.
3. Осеннева М.С., Безбородова Л.А. Методика музыкального воспитания младших школьников: Учеб. пособие для студ. нач. фак. педвузов. – М.: Издательский центр «Академия», 2001. с. 46-53. – 368 с.
4. Олексюк О.М. Музична педагогіка: Навчальний посібник. – К.: КНУКіМ, 2006. – 188 с.

5. Падалка Г.М. Педагогіка мистецтва (теорія і методика викладання мистецьких дисциплін). – К.: Освіта України, 2008. – 274 с.

6. Падалка Г.М. Художньо-педагогічна інтерпретація: теоретичні аспекти і практичний досвід. / Педагогічна майстерність як система професійно-мистецьких компетентностей: 3б. матеріалів IX Міжнародних педагогічно-мистецьких читань пам'яті професора О.П.Рудницької / гол. ред.: І.А.Зязюн. – Вип. 3 (7). – Чернівці: Зелена Буковина, 2011. с. 46-53.

7. Печерська Е.П. Уроки музики в початкових класах: Навч. посібник. – Київ: Либідь, 2001. – 272 с.

8. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Художньо-естетичний цикл 5-11 класи. Навчально-практичне видання. – К.: ВТФ «Перун», – 2005. – 233 с.

9. Ростовський О.Я. Методика викладання музики у початковій школі: Навч.-метод. посібник. – 2-е вид., доп. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. – 216 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Черкасов Володимир Федорович – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри музично-теоретичних та інструментальних дисциплін КДПУ імені Володимира Винниченка.

Коло наукових інтересів: дослідження становлення і розвитку музично-педагогічної освіти в Україні, використання сучасних технологій та інтерактивних методів навчання, професійно-педагогічна підготовка вчителів мистецьких дисциплін.